

УДК 341.171

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.92.5.24>

ІНСТИТУЦІЙНО-ПРОЦЕДУРНА ТРАНСФОРМАЦІЯ ПЕРЕГОВОРНОГО МЕХАНІЗМУ ВСТУПУ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Дір І.Ю.,
*Надзвичайний і Повноважний Посол України,
Заслужений юрист України,
кандидат юридичних наук, доцент
ORCID: 0000 0001 9829 4294
e-mail: ihor.dir@uzhnu.edu.ua*

Дір І.Ю. Інституційно-процедурна трансформація переговорного механізму вступу до Європейського Союзу.

У статті проаналізовано особливості реформування переговорного процесу щодо членства в ЄС у контексті розширення на схід, з метою формування пропозицій до якісних та ефективних переговорів ЄС та України. Визначено, що фактично весь процес європейської інтеграції завжди формувався на засадах прагнення до зміцнення ліберальної демократії в усій Європі. Участь у нових європейських інституціях була можливою для держав, що характеризувались демократичними системами та дотриманням політичних та громадянських прав. Констатовано, що геополітичні зміни в Європі в 90-х роках надали окремим країнам перспективи членства в ЄС, що стало важливим фактором у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики цих країн. Відповідно спільною метою об'єднаної Європи стало зміцнення демократії та побудова ринкової економіки. Держави-члени ЄС досить активно підтримували країни колишнього радянського табору у прагненні побудови демократії. Крім того, проаналізовано різницю у строках приєднання до ЄС різних країн. Відповідно різниця у тривалості переговорних процесів залежить від внутрішніх та зовнішніх політичних чинників, а також від часу, необхідного країні-заявнику для проведення правових реформ, що відповідають вимогам ЄС. Цей строк залежав від базової «точки відліку» в межах наявного в державі правового порядку, засад формування інституційної системи та рівня економічної спроможності.

Наголошується, що ідея, закладена в формування Копенгагенських критеріїв членства, не пов'язана лише з кількісними показниками, вона напряму залежить від якісного аналізу та думки експертів в різних сферах, що можуть досить широко дивитись на кожен із показників та визначати його, зважаючи на реалії, в яких перебуває країна. Автором зроблено висновок, що сьогодні ЄС стикається з необхідністю визначення компромісних позицій в межах третьої фази розширення, де є країни Західних Балкан та Східної Європи, кожна з яких має свої політичні, безпекові та інші перестороги, а з іншого боку в ЄС назріла потреба стати значним геополітичним актором.

Ключові слова: Європейський Союз, критерії членства в ЄС, переговорний процес, методологія розширення ЄС, держава-член.

Dir I.Y. Institutional and procedural transformation of the negotiation mechanism for accession to the European Union.

In the article, the author conducted research on the peculiarities of reforming the EU membership negotiation process in the context of Eastern enlargement, with the aim of formulating proposals for high-quality and effective negotiations between the EU and Ukraine. The author concluded that virtually the entire process of European integration has always been founded on the principles of striving to strengthen liberal democracy across Europe. Participation in new European institutions was possible for states characterised by reliable democratic systems and consistent respect for political and civil rights. The author stated that geopolitical changes in Europe in the 1990s offered individual countries the prospect of EU membership, which became an important factor in shaping the domestic and foreign policies of these countries. Accordingly, the common goal of a united Europe became the strengthening of democracy and the building of a market economy. EU member states actively supported the countries

of the former Soviet bloc in their pursuit of democratic development..The author concluded that there is a difference in the timelines for various countries to accede to the EU. Accordingly, the variation in the duration of negotiation processes depends on internal and external political factors, as well as the time required for the applicant country to carry out legal reforms that meet EU requirements. This timeframe depended on the baseline «starting point» within the state's existing legal order, the principles of institutional system formation, and the level of economic capacity.

The author emphasises that the idea underlying the formulation of the Copenhagen membership criteria is not related solely to quantitative indicators; it directly depends on qualitative analysis and the opinion of experts in various fields who can take a broad view of each indicator and define it, taking into account the realities faced by the country. The author concluded that today the EU faces the necessity of defining compromise positions within the third phase of enlargement, which includes the countries of the Western Balkans and Eastern Europe, each having its own political, security, and other concerns. Conversely, the need for the EU to become a significant geopolitical actor has matured.

Key words: European Union, EU membership criteria, negotiation process, EU enlargement methodology, member state.

Постановка проблеми. Коли мова йде про розширення ЄС, завжди виникає низка питань, які мають свою прив'язку до суб'єкта. Такі питання стосуються ЄС в цілому з точки зору доцільності розширення, впливу на спільні політики ЄС нових держав-членів, економічні витрати, пов'язані з новою державою-членом, збереження єдиного політичного та ціннісного вектору розвитку. Що стосується держав-членів, то очевидними є питання щодо впливу представників нової держави на інституції ЄС, наслідків міграційних процесів, економічний вплив на країну в результаті додаткового розподілу загального бюджету ЄС. Крім того, для країни-кандидата важливе усвідомлення збереження суверенітету, економічні наслідки для громадян та бізнесу, наслідки міграційних процесів, зміна місця країни-кандидата на геополітичній мапі світу тощо.

Розширення ЄС, завершене у 2004 році, було визнано одним із найважливіших досягнень ЄС. Його також називають найефективнішим механізмом просування демократії, який будь-коли розроблявся та застосовувався. Звісно, з таким твердження можна переважно погодитись. Вісім країн Центральної та Східної Європи, які приєдналися до ЄС, стали найуспішнішими прикладами консолідації демократії та переходу до ринкової економіки в усьому посткомуністичному регіоні [1, р. 1]. Однак, варто розуміти історичний та геополітичний підтексти такого приєднання.

Метою статті є дослідження особливостей реформування переговорного процесу про членство в ЄС в контексті його розширення, з метою формування пропозицій до якісних та ефективних переговорів ЄС та України.

Стан опрацювання цієї проблематики розглядався у працях багатьох вітчизняних науковців, зокрема О. Бедова, Н. Борсук, Д. Кальчик, Р. Карпенко, Я. Костюченко, Е. Кулага, В. Лавриненко, Н. Лук'янчук, В. Мельниченко, Л. Мичка, Н. Мушак, К. Наливайко, Р. Петров, О. Проневич, К. Трихліб, Ю. Юринець та інші. Серед закордонних вчених дану проблематику досліджували А. Азоулай, Г. Берман, Т. Богаертс, Т. Бьохмельт, І. Вільямс, К. Віт, Р. Гобель, Г. Граббе, С. Гіальдіно, В. Джакобі, А. Інотай, М. Йовановіч, Х. Лаерманс, К. Пістор, М. Поллак, П. Рузенс, Е. Фендель, Дж. Фіельстул, Т. Фрейбург тощо.

Виклад основного матеріалу. Фактично весь процес європейської інтеграції завжди формувалася на засадах прагнення до зміцнення ліберальної демократії в усій Європі. Участь у нових європейських інституціях була можливою для держав, для яких характерними є демократичними системи та підтримки політичних та громадянських прав. Зважаючи на специфіку формування ЄС як особливого утворення, звісно, першопочатковою метою було не стільки формування та збереження демократичних цінностей, скільки економічне зростання, але повага до демократії залишалась неявно присутньою у ранніх документах ЄС.

Так, формально Римський договір 1957 року дозволяв будь-якій європейській країні подати заявку на членство в ЄС (ст. 237), зважаючи на її територіальне розташування, вимагаючи переважно лише коригування національного законодавства. Незважаючи на очевидну відкритість, усі європейські лідери визнавали наявність демократичної політичної системи необхідною передумовою для вступу [2, р. 28].

У зв'язку із появою в 1960-х роках вимог щодо розширення ЄС на Середземномор'я, європейські інституції системно наголошували на міцному зв'язку між вступом до ЄС та існуванням

ліберально-демократичної системи в країні-кандидаті. Відсутність такої і стала по суті підставою в 1962 році для Європейської комісії проігнорувати письмовий запит Іспанії про початок передвступних переговорів. Також у 1967 році ЄС призупинив дію своєї Угоди про асоціацію з Грецією у відповідь на правий переворот, яким було започатковано військову диктатуру. Наслідком авторитарного режиму Салазара стало виключення Португалії з членства в Раді Європи та, як наслідок, з членства в ЄС. Паралельно до цього однак три усталені демократії (Велика Британія, Данія та Ірландія) приєдналися до Співтовариства в 1973 році.

Перспектива членства в ЄС стала важливим фактором у формуванні внутрішньої та зовнішньої політики країн Східної Європи. Відповідно спільною метою об'єднаної Європи стало зміцнення демократії та побудова ринкової економіки. Держави-члени ЄС досить активно підтримували країни колишнього радянського табору у прагненні побудови демократії. Відповідно після 1989 року розширення на Схід стало офіційною політичною метою ЄС. Для підготовки посткомуністичних країн до майбутньої інтеграції в ЄС були розроблені комплексні схеми допомоги та рамки умов, а також було виділено значні ресурси [3; 4]. У межах політики підтримки ЄС сприяв економічним перетворенням, закріпленню демократичних ефективних практик тощо [5; 6]. Вступ до ЄС, що регулюється ст. 49 ДЄС, визначає, що держави-кандидат має знаходитися у Європі та дотримуватися спільних цінностей. Таке членство не є автоматичним і передбачає передвступний (переговорний) період, протягом якого країна повинна досягти стандартів ЄС. Як зазначає М. Бевінгтон [7], середня тривалість переговорів становить п'ять років, але інші автори вказують, що середня тривалість переговорного процесу для 21 країни-члена, що не були співзасновниками, становить дев'ять років [8]. Різниця у тривалості залежить від внутрішніх та зовнішніх політичних чинників, а також від часу, необхідного країні-заявнику для проведення правових реформ, що відповідають вимогам ЄС.

Геополітичне створення умов для розширення ЄС, що було спричинено розпадом Радянського Союзу, стало підґрунтям для того, щоб Рада ЄС у 1993 році у Копенгагені розробила низку критеріїв, які визначили необхідні умови для вступу цих країн до ЄС [9].

Критерії приєднання або Копенгагенські критерії – це низка основних умов, які країна-кандидат має виконати, щоб стати країною-членом ЄС. У загальному ці критерії можна поділити на три групи: політичні, економічні та наближення законодавства.

У 1997 році на засіданні Європейської ради у Люксембурзі зазначили, що основною передумовою для початку переговорного процесу виступає відповідність політичним критеріям. Так, наприклад, переговори про вступ зі Словаччиною були призупинені, коли при владі знаходився уряд Володимира Мечіяра, який нехтував демократичними принципами.

Щодо відповідності економічним критеріям, то, на думку багатьох науковців, оцінка їх відповідності досить розпливчата. Оскільки чітко прописаних показників не існує на рівні Копенгагенських критеріїв [10].

Крім того, держави-кандидати повинні прийняти *Acquis Communautaire*, перш ніж вони вступлять до альянсу і зроблять право ЄС частиною свого національного законодавства [11].

У рамках засідання Європейської ради в Мадриді було додало ще один пункт – посилення адміністративної спроможності країн-кандидатів. Коли країни Центральної та Східної Європи проходили процес приєднання, більше уваги приділялося верховенству права та основоположним правам, а менше – готовності їхніх економік. Відповідні негативні наслідки цього були очевидними після приєднання Румунії та Болгарії [12].

Процес вступу держав Західних Балкан змінив фокус механізмів розширення. Зосереджуючись першопочатково на правосудді, основоположних правах та внутрішніх справах з акцентом на верховенство права, у новій стратегії розширення ЄС, починаючи з 2018 року, більше уваги визначено економічним аспектам, таким як конкурентоспроможність та розвиток.

Розширення ЄС після запровадження Копенгагенських критеріїв авторами розділяється на три умовні фази [13, р. 82]. Так, перша фаза тривала до 2004 року (мова йде про найбільше розширення станом на сьогодні для ЄС); друга фаза охоплювала період з 2005 по 2021 роки, де відбувалася криза ЄС в цілому та криза розширення зокрема; відповідно третя поточна фаза розпочалася у 2022 році після подання нашої держави та інших сусідніх країн, заявок на членство в ЄС [13, р. 83].

Критерії членства важко виміряти за допомогою конкретних показників. Переважно вони є складними та суб'єктивними в оцінці. Усталеною є практика ЄС з оцінки прогресу країн-кан-

дидатів за допомогою щорічних звітів та оцінок, але і цей процес не завжди легко відобразити в цифрах або метриках, що можна спостерігати в них.

На думку окремих авторів, важливим показником є інтеграційна зрілість [14, р.12], в яку вкладаються конкретні показники для оцінки результатів діяльності кандидатів. Так, Т. Паланкай [14, р.12] вказує на існування чотирьох вимірів інтеграційної зрілості: економічного, політичного, інституційного та соціального. Для врахування економічного виміру інтеграційної зрілості використовуються показники макроекономічної стабільності, функціонуючої ринкової економіки, конкурентоспроможності, доступу до іноземного фінансування та конвергенції [15, р. 138]. Відповідно макроекономічну стабільність оцінюють за допомогою даних про зростання ВВП [16], про інфляцію та безробіття, а також про платіжний баланс. Для підтвердження функціонування ринкової економіки пропонується використовувати індекс трансформації Бертельсмана або показники перехідного періоду Європейського банку реконструкції та розвитку [15, р. 139]. Для вимірювання конкурентоспроможності корисним вважають індекс глобальної конкурентоспроможності Всесвітнього економічного форуму, а для оцінки доступу до іноземного фінансування – дані про прямі іноземні інвестиції [12, р. 17].

Щодо політичного та соціального виміру зрілості інтеграції, Ю.С. Шредер [17, р. 3] вказує на можливість виокремлення кількох різних показників та індексів. Наприклад, у сфері верховенства права боротьбу з корупцією пропонується оцінювати та вимірювати за співвідношенням корупції до ВВП або індексом сприйняття корупції Transparency International. На нашу думку, формальне досягнення на якомусь етапі розвитку країни-кандидата межі розробленого показника, не буде мати в реальності нічого спільного з фактичним станом боротьби з корупцією та верховенства права.

Інституційну спроможність, адміністративну ефективність та ефективність судової системи пропонують вимірювати за допомогою індексу трансформації Бертельсмана, світових показників управління [18], індексу відкритого бюджету або індексу громадянського суспільства [17, р. 6].

Однак, на нашу думку, ідея, закладена в формування Копенгагенських критеріїв членства, не пов'язана лише з кількісними показниками, вона напряму залежить від якісного аналізу та думки експертів в різних сферах, що можуть досить широко дивитись на кожен із показників та визначати його, зважаючи на реалії, в яких перебуває країна.

Найсуттєвіше розширення, що на сьогодні є найбільшим в історії ЄС, відбулося у 2004 році, коли до ЄС приєдналися десять нових країн: Кіпр, Чехія, Естонія, Угорщина, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина та Словенія. Це розширення стало важливим етапом європейської інтеграції, що обумовило об'єднання Східної та Західної Європи після холодної війни [19, р. 23]. Вся робота з розширення була підкріплена проведеною підготовчою роботою, в тому числі, з підписання на початку 1990-х років партнерських угод, які забезпечили основу для політичної та економічної співпраці та підготували основу для повноцінного членства. Варто нагадати, що власне Угода про партнерство та співробітництво України та ЄС також була укладена в цей період [20].

Однак, на відміну від країн Центральної та Східної Європи, Туреччина подала заявку на членство ще в 1987 році, ще до запровадження Копенгагенських критеріїв, і отримала статус кандидата в 1999 році, тобто під час швидкого першого етапу розширення [21, р. 162]. Тим не менш, заявка Туреччини на членство в ЄС була однією з найбільш суперечливих та тривалих в історії ЄС, і залишається такою і сьогодні [22, р. 241]. Відносини ЄС з Туреччиною ще більше ускладнювались пересторогами щодо розміру країни та потенційного впливу на процеси прийняття рішень та бюджет ЄС. Зважаючи на територію України та порівняння її з територіями переважної більшості країн-членів ЄС, така сама пересторога, вочевидь, стосується і нашої держави.

Однак, варто констатувати, що Туреччина до сьогодні залишається важливим стратегічним партнером для ЄС, особливо в таких сферах, як торгівля та міграція [23, р. 415].

Наслідки, з якими стикнувся ЄС після такого глобального розширення, зумовили необхідність перегляду відповідних політик і тенденцій в межах ЄС. Так, Європейською комісією було включено додаткові політики та вимоги до оновленої стратегії розширення ЄС. По-перше, це стосувалось критеріїв належного демократичного управління з точки зору підтримки верховенства права, незалежної судової системи, ефективної державної адміністрації, боротьби з корупцією та організованою злочинністю, розвитку громадянського суспільства та свободі ЗМІ, що відтепер мають значення ще на етапі передвступного процесу. По-друге, переговорний процес Хорватії чітко показав, що всі вищезазначені сфери реформ є складними, які неможливо ефективно ви-

рішити за декілька місяців. З цієї причини ЄС на сьогодні виступає за якнайшвидший початок найскладніших розділів переговорів, таких як Розділ 23 про судоустрій та основні права та Розділ 24 про правосуддя, свободу та безпеку (що ми можемо спостерігати, в тому числі, в переговорному процесі з Україною). У червні 2012 року Чорногорія стала першою країною, яка розпочала переговори про вступ до ЄС саме з цих двох розділів, і, у свою чергу, решта претендентів повинні будуть дотримуватися того ж порядку.

Також став більш вимогливим моніторинг, що має демонструвати фактичні результати, а просування за різними показниками залежить від оцінки попередніх показників. Так, до прикладу, на рівні ЄС було запроваджено нові механізми початкових, проміжних та закритих критеріїв, захисні положення для продовження моніторингу; більш деталізовані процедури для призупинення переговорів; посилені вимоги до країн-кандидатів з демонстрації реального, а не формального досвіду проведених реформ.

Крім того ЄС розширив свій інструментарій з можливого врегулювання співпраці за проблемними сферами, що залежать від міжнародного та внутрішнього дискурсу, для кожної країни. Посилення геополітичної складової під час застосування політики розширення також визначає загальну тенденцію еволюції зовнішньої політики ЄС. Важливість балансу між інтересами та цінностями було обґрунтовано в Глобальній стратегії ЄС 2016 року [24], якою було встановлено формулу «принципового прагматизму», яка відображала перехід від цілей трансформації партнерів (особливо сусідів) до більш реалістичного підходу, спрямованого на підвищення стійкості країн-партнерів. Така концепція стійкості доповнила концепцію стратегічного суверенітету (стратегічної автономії) ЄС. Необхідність досягнення стратегічного суверенітету стала ключовою метою зовнішньої політики ЄС та, загалом, інтеграційних процесів.

Третій етап розширення розпочався у 2022 році, майже через десять років після того, як Хорватія стала останнім новим членом ЄС. На новому етапі Україна разом з Молдовою та Грузією подали заявку на членство в ЄС. Враховуючи, як швидко ЄС надав цим країнам, а також Боснії та Герцеговині статус країн-кандидатів, варто також говорити про актуалізацію геополітичного, а не ціннісного розширення. На думку М. Шиммельфенніга [25, р. 187], 2022 рік був справді винятковим з точки зору обсягу офіційних заходів щодо розширення, чого не відбувалося з часів першого етапу. Дійсно, протягом двох років після початку цього етапу чотири країни отримали статус кандидата. Однак ні процес демократизації, ні обмежувальна внутрішня ситуація ЄС не змінилися [13, р. 83]. Відповідно, логіка та кореляція цієї фази розширення буде деталізуватись паралельно з просування переговорних процесів з країнами-кандидатами. На думку, Ю. Якименка та М. Пашкова [26], з одного боку ЄС докорінно змінив свою філософію подальшого розширення. З іншого, – ЄС, зробивши висновки з попередніх раундів розширення, розуміє важливість політичної та економічної готовності країн-кандидатів до вступу в ЄС. Шиммельфенніг М. переконує, що така умовність затримає весь процес [13, р. 83], що як наслідок зупинить розширення, як і на попередньому етапі.

Висновки. Отже, еволюція політики розширення ЄС демонструє поступовий перехід від економічно орієнтованої інтеграції до комплексної моделі, заснованої на чітких політичних, правових та інституційних критеріях. Запровадження Копенгагенських критеріїв та подальше їх уточнення показали, що демократичні стандарти, верховенство права та інституційна спроможність є визначальними передумовами вступу, а їхнє забезпечення потребує тривалого та системного реформування. Досвід розширення 2004 року засвідчив успішність моделі, що поєднує масштабну зовнішню підтримку з внутрішніми трансформаційними процесами. Однак подальші раунди, включно з Балканським, виявили обмеження попередньої практики, що зумовило посилення моніторингу, запровадження проміжних критеріїв та концентрацію на найскладніших сферах реформ. ЄС перейшов до більш прагматичної, результатоорієнтованої логіки, у якій формальне виконання вимог є недостатнім без доведення ефективного їхнього впровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ekiert G. Dilemmas of Europeanization: Eastern and Central Europe after the EU Enlargement. *Acta Slavica Iaponica*. 2008. T.25. Pp. 1-28. URL: <https://src-h.slav.hokudai.ac.jp/publicatn/acta/25/ekiert.pdf> (data access: 23.06.2025).
2. Nugent N. Previous Enlargement Rounds. *European Union Enlargement*. Basingstoke and New York: Palgrave Macmillan, 2004, Pp. 22-33.

3. Bailey D., Propriis L. A Bridge Too Phare? EU Pre-Accession Aid and Capacity Building in the Candidate Countries. *Journal of Common Market Studies*. 2004. № 42:1. Pp. 77-98; URL: https://www.researchgate.net/publication/4911701_A_Bridge_Too_Phare_EU_Pre-Accession_Aid_and_Capacity-Building_in_the_Candidate_Countries#fullTextFileContent (data access: 23.06.2025).
4. Schimmelfennig F., Engert S., Knobel H. Costs, Commitments and Compliance: the Impact of EU Democratic Conditionality on Latvia, Slovakia and Turkey. *Journal of Common Market Studies*. 2003. № 41:3. Pp. 495-518. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00432> (data access: 23.06.2025).
5. Smith K. Western Actors and the Promotion of Democracy / Zielonka J., Pravda A. *Democratic Consolidation in Eastern Europe*. Oxford: Oxford University Press, 2001. Pp. 31-57. URL: https://www.researchgate.net/publication/30528989_Western_Actors_and_the_Promotion_of_Democracy (data access: 23.06.2025).
6. Whitehead L. Three International Dimensions of Democratization. Whitehead L. *The International Dimensions of Democratization: Europe and the Americas*. Oxford: Oxford University Press, 1996. Pp. 3-25. URL: <https://is.cuni.cz/studium/predmety/index.php?do=download&did=30040&kod=JPM522> (data access: 23.06.2025).
7. Bevington M. How New Member SFaFes Join Fhe EU: All You Need Fo Know. UK in a Changing Europe (UKICE). UK and EU Explainer. URL : <https://ukandeu.ac.uk/explainers/how-new-member-states-join-the-eu-all-you-need-to-know/> (data access: 23.06.2025).
8. Leppert R. How Exactly Do Countries Join the EU? *Pew Research Center*. URL: <https://www.pewresearch.org/short-reads/2022/07/26/how-exactly-do-countries-join-the-eu/> (data access: 23.06.2025).
9. Oxford Reference. Copenhagen Criteria. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095637775;jsessionid=801D195535D6D137673B713C9CC4BC2E> (date access: 06.06.2023).
10. United Kingdom Parliament. Chapter 4: Absorption capacity and the borders of Europe. *Official web-site*. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/ldseucom/273/27307.htm> (date access: 07.06.2023).
11. Дір І.Ю. Копенгагенські критерії як складник процесу вступу до ЄС. Восьмі Таврійські юридичні наукові читання: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 168-171.
12. Tankovsky O., Endrődi-Kovacs V. A Nyugat-Balkán európai integrációja: üzleti lehetőség vagy gazdasági kihívás? *Külgazdaság*. 2023. № 67(5–6). Pp.3–30. URL: https://www.researchgate.net/publication/372149879_A_Nyugat-Balkan_europai_integracioja_uzleti_lehetoseg_vagy_gazdasagi_kihivas (date access: 07.06.2023).
13. Schimmelfennig F. Geopolitical Enlargement. In: J. Pollak and M. Jopp (Eds.), *The European Union's Geopolitics: The Lackluster World Power*. Cham: Springer, 2024. P.79-98. URL: <https://content.e-bookshelf.de/media/reading/L-24924587-6a7f656d8b.pdf> (date access: 07.06.2023).
14. Palankai T. Evaluation of the EU Membership of the New Member States. *Köz-gazdaság*. 2010. № 5(3). Pp. 9–23. URL: <https://unipub.lib.uni-corvinus.hu/256/1/01-palankai.pdf> (date access: 07.06.2023).
15. ŠILJAK D., Nielsen K. L. Institutions and Integration (Im)maturity: The Case of Bosnia and Herzegovina. *SocieFy and Economy*. 2023. №45(2). Pp. 136–155. URL: <https://akjournals.com/view/journals/204/45/2/article-p136.xml> (date access: 07.06.2023).
16. WDI (2023): *World Development Indicators*. URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> (date access: 06.06.2023).
17. Schroeder U. C. Measuring Security Sector Governance – A Guide to Relevant Indicators. *Geneva Centre for the Democratic Control of Armed Forces (DCAF), Occasional Paper*. 2009. № 20. Pp. 1–61. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/OP_20_SCHROEDER_FORM.pdf (date access: 06.06.2023).
18. Kaufmann D., Krayy A. *Worldwide Governance Indicators*. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/630421468336563314/pdf/WPS5430.pdf> (date access: 06.06.2023).
19. Vachudova M. A. *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration After Communism*. Oxford University Press, 2005. 341 p. URL: <https://archive.org/details/europeundividedd0000vach> (date access: 06.06.2023).

20. Grabbe H. The EU's Transformative Power: Europeanization through Conditionality in Central and Eastern Europe. Palgrave Macmillan. 2006. URL : https://dl1.cuni.cz/pluginfile.php/632268/mod_resource/content/0/Grabbe%202006%20EU%20Transformative%20Power.pdf (date access: 06.06.2023).
21. Tekin F. Differentiated Integration: An Alternative Conceptualization of EU–Turkey Relations / Reiners W., Turhan E. (Eds.), EU-Turkey Relations: Theories, Institutions, and Policies Springer, 2021. Pp. 157–181. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-030-70890-0_7 (date access: 06.06.2023).
22. Muftuler-Baç M. The European Union and 21st century challenges: Turkey's accession and the development of common European policies. *South European Society and Politics*. 2008. № 13(2). Pp. 233-251. URL: https://www.researchgate.net/publication/265024625_Turkey's_Accession_to_the_European_Union_Institutional_and_Security_Challenges (date access: 06.06.2023).
23. Schimmelfennig F. Entrapped again: The way to EU membership negotiations with Turkey. *International Politics*. 2009. № 46(4). Pp. 413-431. URL: https://www.researchgate.net/publication/32032400_Entrapped_again_The_way_to_EU_membership_negotiations_with_Turkey (date access: 06.06.2023).
24. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/global-strategy-european-unions-foreign-and-security-policy_en (date access: 06.06.2023).
25. Schimmelfennig F.. The Advent of Geopolitical Enlargement and Its Credibility Dilemma. / Dzankic J., Kacarska S., Keil S. (eds.). A Year Later. War in Ukraine and Western Balkan (Geo)Politics. Florence: EUI, 2023. Pp. 185-193. URL: https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10176754/1/Hoxhaj_QM-03-23-131-EN-N.pdf (date access: 06.06.2023).
26. Yakymenko, Y., and Pashkov, M.. EU Enlargement Considering New Realities: The Ukrainian Direction / Kaeding M., Pollak J., Schmidt P. (Eds.). Enlargement and the Future of Europe. Springer Nature Switzerland. 2023. Pp. 179–183. URL: <https://razumkov.org.ua/en/articles/eu-enlargement-considering-new-realities-the-ukrainian-direction> (date access: 06.06.2023).